

VÁZLATOK EGY PORTRÉHOZ

Pataki László alkotókészségének legérettebb fokán

Vannak színházak, amelyeknek fejlődését nem lehet elválasztani élművészők fejlődésének legjelesebb korszakától, mert küzdelmes útjuk egybeforr. A Szabadkai Magyar Népszínház — 1951-től a Népszínház magyar tagozata — így szorosan egybetartozik Pataki László művészi tehetségének kibontakozásával. Ennek a merészen felfelé ívelésnek eredménye, hogy ma Jugoszlávia legnevesebb színművészei közé tartozik.

Mint hivatásos színművész egyidős a Népszínház magyar tagozatával: 27 termékeny évad áll mögöttük.

Azok között a fiatal rajongók között, akik 1945 őszén összejöttek, hogy Szabadkán megalakítsák a Magyar Népszínházat, Sántha Sándor, Laták István és Németh Rudolf mellett ott volt Pataki László is. Ő már akkor mintegy tízéves színpadi gyakorlattal rendelkezett, így hát nem véletlen, hogy elvállalta Balázs Béla *Boszorkánytánc* című, a népfel szabadító háború tragikus napjait felidéző drámájának rendezését, amely az új színház ünnepélyes megnyitó darabja volt. Am nemcsak rendezte, hanem Wernigerode-t, a megszálló német tisztet ő alakította ebben a színpadi játékban. Pályájának kezdetén többet foglalkozott rendezéssel, mint színjátszással, sőt, mint rendező kitüntető elismerést is kapott. Az éres évei azonban meghozták benne azt a felismerést, hogy számára a színjátszás nagyobb lehetőségeket biztosít ábrázoló művészetének kibontására, s végleg a »világot jelentő deszkákra« lépett.

Indulásának éveiből is kiérződik ez már.

1916-ban született Szabadkán. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában fejezte be, majd beiratkozott a Zágrábi Egyetem Orvostudományi Tanszékére. Mint fiatal egyetemi hallgató Szarajevóban és Bihaćon végezte a tartalékos tiszti iskolát. Aztán jött a háború, a német Gefangenenerlager, ahonnan 1942-ben tért haza. A háború meggátolta abban, hogy orvos legyen, ehelyett a számvevőség szürke falai közé vonult kenyérkeresőnek. A filiszteri munka monotoníája alól a felszabadulás szabadította fel, s szinte szárnyat adott neki, hogy főlröpüljön az örök és nyugtalan keresés magasságaiba, ahol majd megletti új alakjainak leghitelesebb formáit, melyeknek plasztikus vonalait a színpadon alkotta meg: azokon a deszkákon, melyeket még gyermekkorában megszeretett. Amíg más gyerekek nyáron a labda után szaladgáltak, ő nővérének szőlőskertjében gyermekelődásokat rendezett. Később, mint zágrábi egyetemi hallgató, utána mint a szarajevói tiszti

Iskola növendéke, majd Szabadkán a Népkör ifjúsági mozgalmának tagja volt a színjátszás művelője.

Markáns jelenségével, kifejező és szépen ívelő arcvonásaival, sőt tónusú, mély hangjával, született eleganciájával, s rendkívüli dictionájával mintha csak a rivaldafényre született volna. Tehetsége és munkafegyelme, őszinte szeretete a színművészet iránt kivételes fogékony-sággal és gazdag képzelőerővel párosult. Ez az adottság lehetővé tette számára azt, hogy teljes elmélyüléssel átélje azt az alakot, akit a színpadon életre keltett. Sokoldalú műveltségével és nagyszerűen érvényesíthető ésszerűségével mindig megleli az igazi hangot és kifejezőmódot, mely a túlzásoktól, eltávolodásoktól menti meg, soha nem engedi meg, hogy magával ragadja temperamentuma, s nem alkuszik meg a könnyű és hatásos megoldásokkal. Alakjai olyanok, mintha egyetlen kötömből faragták volna ki. Türelemmel vési, faragja őket. Azok közé a színészek közé tartozik, akik nem másolják, hanem megalkotják a szövegekonyvból kilépő alakot. Ő — maga mondja — minden alakot tisztán és szűzen közelít meg. Előbb intuitíven érzi jelenvalóságát. És amikor a mag a földre hull, mint a népmesékben, egyszerre csak nőni, terebélyesedni kezd a fa, hogy aztán az ágak is levelekkel teljenek meg. És ezért olyan hitelesek, szuggesztívek az ő alakjai, s ugyanakkor életeseek, vaskosak és meggyőzőek. Alakjait mindig a teljesség igényével építi ki, mert az ilyen megformálásból szinte kiérezzük magának az alaknak a múltját, gyakran azt a történelmi és társadalmi alapot is, amelyből kihajtott, és azokat a hagyományokat és őseket, amelyek és akik rajta keresztül még mindig élnek. Ez különösen kiérződik azokból a hőseiből, akiket a nemzeti repertoárból kelt életre, amikor letűnt urakat, nemeseket, egyházi nagyságokat jelenít meg úgy, mint akiket ősi bölcsességük és büszkeségük keményen és megingathatatlanul a földre ástott. Jelenségével és hangjával mintha csak az epikai színházra termett volna, de ugyanakkor igen erős benne a lírai vonás, amely gyengén és fájdalmasan vibrál, amikor megszólalnak belőle O'Neill drámájából az élet letaposottjai és kiábrándultjai. A természetéből adódó epikai és lírai elem találkozása tette lehetővé számára, hogy az utóbbi időben olyan robusztus alakokat formáljon meg, mint Romulus (Friedrich Dürrenmatt *A Nagy Romulus*), mint Cervantes és Don Quijote (Dale Vassermann — Mitch Leigh *La Mancha lovagja*) és mint Jób (Deák Ferenc *Jób*).

Ő maga is előtérbe helyezi Romulust és Jóbót, jóllehet azt mondja, minden szerepét egyformán szereti, és nem választhatja külön őket. Úgy érzi, mintha mind az ő gyermekei lennének.

Romulus már megcsömörlött a háborúskodás és vérontás komédiájától, kissé belefáradt már, s az apró kis dolgokban igazában megleli élvezetét. Látni kell azt a megelegedettséget, amikor tyúkjainak a tojásait fogyasztja, vagy amikor szolgájával a tyúkjairól beszél. Figyelemmel és érdeklődéssel beszél leányával az ő szerelméről. Egyszerűségének mélységeiből magas kultúra, nemes nagylelkűség, a tapasztalatok tömkelege és az emberi esendőség tiszta ismerete árad. A császárság összeomlásának pillanatában hanyagsága, nemtörődömsége szinte a nagyság dicsfényével övezi körül, s magasan környezete fölél

emeli, amely a rémületben él. És valóban a kiváló színésznek sikerült csodálatos játékaival felidézni a Nagy Romulust olyannak, ahogy azt Dürrenmatt megalkotta.

Pataki László Jóbjában van valami ódon, ősrégi. Mintha az emberiség szenvedéseit évszázadokon át napjainkig magában hordaná. Mintha az emberiségnek rajta keresztül nyílt volna ki először a szeme, s először lázadt volna fel az égi és földi mindenható és igazságtalan istenek ellen.

Don Quijote, a boldogtalan és soha meg nem értett bús lovag alakja Pataki László megjelenítésében gyermeki ártatlansággal és háttartalan optimizmussal ragyog: az a nemes eszme vezérli, hogy a rossztól megmenti az emberiséget. Játékában a tragikus és a komikus elem hullámverését érezzük. Nevetséges és szánalmas is, és ezért fáj a szívünk érte.

Pataki László, a nagy drámai színész remek komikus is. Akkor aztán »kijátssza« magát. Így felülmúlhatatlan volt Georges Feydeau *Bolha a fülbe* című komédiájában mint Emanuel Chandebise és alteregója, Poch, és Kellér Dezső *A szabin nők elrablása* című vígjátékában mint a vándor színtársulat igazgatója. Szívesen játszott még operettekben is, de Szabadkán erre nemigen nyílik alkalma. Kitűnő adottságai vannak ahhoz, hogy operettekben, musicalekben mind az énekszámokban, mind a táncszámokban érvényesítse értékeit. Épp ezért nem kell csodálkoznunk azon, hogy az elmúlt esztendőben Budapesten, a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon vendégszerepelt a *Charley néni* című zenés vígjátékban, az idén pedig meghívást kapott, hogy a *Gül baba* című operettben lépjen fel.

Pataki László páratlan erényekkel rendelkező szavalóművész is. Negyed évszázadon át nem egy ünnepségen és évfordulón lépett fel. A költészet belgrádi nemzetközi ünnepén, mint meghívott vendég, három estén mondta el Illyés Gyula *Bartók* című költeményét. Osztatlan sikert aratott.

Szabadkai fellépései idején eddig több mint száz fő- és epizód-szerepet játszott, mintegy ötven darabot rendezett, de igen lehangoltan említi meg vallomásában, hogy egész színészi pályáján egyetlenegyszer sem volt alkalma Shakespeare-t játszani. Úgy érzi, hogy Hamletet, Otellót, vagy Cyranót ma is el tudná játszani.

Kiváló és feledhetetlen színészi alakításaiért igen sok elismerést és magas kitüntetést kapott. 1971-ben a Nép Szolgálatának Ezüstkoszorús Érdemrendjét kapta, 1964-ben Szabadka városa Októberi-díjjal

tüntette ki, 1962-ben a Májusi-díjjal jutalmazták, a Tartományi Hivatásos Színházak Találkozóján több értékes díjat kapott, 1971-ben a Sterija Játékok diplomával, 1973-ban pedig ugyancsak a Sterija Játékokon a legjobb színészi alakításért járó nagydíjjal ismerték el kivételes művészetét.

A színművészet mulandóságát érezve szabad óráiban festészettel és költéssel foglalkozik. A haláltól nem fél, de sokat eltűnődik a feledésen, amely már nem egy kiváló munkatársát kitörölte az emberek emlékezetéből. Úgy gondolom, ez a félelem indokolatlan, mert Pataki László nagyon sokban hozzájárult a színművészet fejlődéséhez nemcsak Vajdaságban, hanem jugoszláv viszonylatban is mint a szabadkai magyar társulat egyik legfőbb tartópillére.

Lévay Endre fordítása

